

УДК: 371.4

І.М. Шкільна, м. Київ

ДІАГНОСТИКА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена діагностиці сформованості патріотизму у старших підлітків у позаурочній діяльності на основі визначених критеріїв, показників і рівнів досліджуваної якості.

Ключові слова: старші підлітки, патріот, патріотизм, Батьківщина, Україна, виховання.

Виховання патріотизму залишається і в наш час надзвичайно актуальною педагогічною проблемою. Від того, наскільки сформованим є патріотизм у дітей, залежить майбутнє України, розвиток економіки і демократичних процесів.

До теми виховання патріотизму у дітей в різний час зверталися Г.Ващенко, Л. Костенко, А.Макаренко, М.Павленко, В.Сухомлинський, К.Ушинський, К. Чорна, М.Ярмаченко.

Метою нашої статті є діагностика патріотичного виховання старших підлітків у позаурочній діяльності, вивчення рівнів сформованості патріотизму в учнів 7–8-х класів.

Виховання патріотизму сьогодні є нагальною потребою не лише освітніх закладів, а суспільства в цілому, що ставить за мету формування національно свідомих громадян – патріотів, здатних забезпечити країні гідне місце у цивілізованому світі, і самої особистості, яка своєю активною любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємної любові від неї з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності. Сучасне суспільство зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної самосвідомості здійснювався на моральній основі.

У старшому підлітковому віці виховується духовно осмислений, рефлексивний патріотизм, який поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини з почуттям поваги до інших народів, своїх і чужих прав та свобод.

Досліджуючи стан сформованості патріотизму у старших підлітків у позаурочній діяльності, ми використовували наступні критерії:

- когнітивний критерій визначає ціннісне ставлення до Батьківщини, національну ідентифікацію, розуміння та усвідомлення свого місця та ролі в житті України, поваги до державних атрибутів та традицій українського народу, знання своїх прав і обов'язків відображених у законах України, знання основних державних інституцій і принципів демократії;
- процесуально-діяльнісний критерій характеризує активну участь у житті школи, органах самоврядування, толерантне ставлення до представників різних культур, народностей, віросповідань, готовність відстоювати інтереси України і протистояти антиукраїнській ідеології, відстоювати свої права і свою громадянську позицію;
- ціннісно-смысловий критерій включає прояв інтересу до історії і культурно-духовної спадщини українського народу, його мови, традицій, звичаїв і моралі, повагу до людей, які проживають і працюють в Україні, інтерес до життя в країні та роботу над собою;
- рефлексивний критерій відображає основні мотиви патріотизму у старших підлітків (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, самосприйняття та саморегуляції поведінки, усвідомлення себе громадянином і патріотом України.

Проведене нами анкетування показало як учні 7–8-х класів розуміють поняття “патріотизм”. Виявилось, що 35,4 % (95) визначають патріотизм через любов до Батьківщини; 10,6% (24) – відданість Батьківщині; 9,3% (21) – любов до держави; 7,9% (18) – розуміють його як захист Батьківщини; 6,6% (15) - через пожертву власного життя заради Батьківщини; 5,3% (12) – любов до рідної землі; 4,1% (11) - ціннісне ставлення до Батьківщини; 3,8% (10) – боротьбу за честь країни; 3,4% (9) – піклування за Батьківщину; 3,1% (7) – шанобливе ставлення до Батьківщини; 1,1% (3) – інтерес до народних звичаїв, обрядів; 1,1% (3) – відповідальність перед державою; 1,1% (3) – вірність народу України; 0,4% (1) – як працю на благо України; 0,4% (1) – лояльне ставлення до держави; 0,4% (1) – гордість за країну; 0,4% (1) – віру людей у мудрість держави.

Не визначились з відповіддю 4,5% (11) та не відповіли 1,1% (3). Всього було опитано 266 учнів 7-8 класів, що становить 100%. Таким чином більшість дітей вірно розуміє і розкриває поняття патріотизму.

Нас також цікавило як школярі розуміють поняття “Батьківщина” і “патріот”. Виявилось, що 17,1% (49) респондентів переконані, що Батьківщина – це місце, де народився; 10,5% (30) – рідна домівка; 6,3% (18) – рідний край; 4,5% (13) – місце, де живеш і виконуєш свої обов’язки; 3,8% (11) – де живуть батьки, рідні, друзі; 3,1% (9) – це місце, де тобі раді, де ростеш, навчаєшся; 1,7% (5) – це земля мого народу; 0,7% (2) – родина; 0,3% (1) – де досягнув цінності життя, навчився розрізняти добро і зло; 0,3% (1) – частина пам’яті, частина свого серця; 0,3% (1) – це плін життя.

Учні 7-8 класів переконані у тому, що громадянином України є той, хто живе на Україні (21,7%), є її патріотом (13,3%); народився на Україні (12,6%), розвивається (9,1%); патріот своєї землі (7,7%); працює на благо України (5,6%); володіє державною мовою (4,9%), підкоряється основному закону України (4,2%); ввічливий (1,4%), добрий і не брехливий (0,7%); не відповіли (4,2%), не визначилися (14,0%).

10,1% (29) респондентів вважають, що патріот – це людина, яка любить Батьківщину, 7,7% (22) – поважає Батьківщину; 6,6% (19) – любить Україну; 6,6% (19) – захищає свою країну; 5,9% (17) – не байдужа до долі країни; 4,9% (14) – бореться за світле майбутнє Батьківщини; 7,3% (12) – працює на благо України; 2,8% (8) – віддана своїй державі; 2,1% (6) – допомагає Україні; 1,8% (5) – шанує життя інших людей; 0,3% (1) – шанує себе, оточуючих і свою державу; 0,3% (1) – це людина яка переживає з Україною всі негаразди.

Не визначились з відповіддю 6,0% (17); не відповіли 9,8% (28). Результати дослідження показали, що є певна частина дітей, які ототожнюють поняття Батьківщини і держави, що вносять в їхні погляди певну суперечливість.

Роздумуючи над своїм ставленням до Батьківщини, учні 7-8 класів зазначили, що вони люблять свою Батьківщину – 24,4% (65); сприймають її позитивно - 12,3% (33); намагаються об’єктивно оцінити політичні процеси - 9,0% (24); 8,3% (22) – поважають Батьківщину; 4,9% (13) – люблять свою землю; 2,3%

(6) – дотримуються народних традицій і звичаїв; 1,8% (5) – пишаються своєю Батьківщиною; 0,6% (2) – цінують природу; 0,3% (1) – Батьківщина і рідні це все, що є у мене; 0,3% (1) – бажають миру і злагоди Україні; 0,3% (1) – “Україна єдина, цілеспрямована, непохитна, але я хочу, щоб Україна дбала про моє майбутнє”; 0,3% (1) – пошановують українську мову; 0,3% (1) – ототожнюють її зі своїм рідним селом; 0,3% (1) – цінують умови життя в Україні.

Не визначились з відповіддю - 4,1% (11) та не відповіли - 6,0% (16).

На запитання, чи вважаєте ви себе патріотом, учні відповіли “так” 50,8% (138); відповіли “ні” -13,9% (37); “не зовсім” – 9,4% (25); “в окремо взятих ситуаціях” – 6,0% (16); “інколи” – 4,1% (11); “я ще мала для того, щоб вважати себе патріотом, хоча може це так” – 0,4% (1); “ні, тому що я ніхто у своєму житті, хоча і хочу допомагати людям” – 0,4% (1); “не вважаю, тому що, по-перше, я ще мала, а, по-друге, не дуже розумію це поняття, може, коли виросту, стану патріотом” – 0,4% (1); “не зовсім, тому, що я ще не маю освіти” – 0,4% (1).

Не визначились з відповіддю 12,0% (32) та не відповіли 1,1% (3). Всього було опитано 266 учнів, що становить 100%. Таким чином 49,2% учнів 7-8 класів або не вважають себе патріотами України, або невпевнені у цьому, що є досить тривожним сигналом і свідчить про серйозні упущення у вихованні підростаючого покоління.

Наступне запитання ставило за мету виявити, які риси патріотизму можуть бути притаманні старшим підліткам. Результати відображено в таблиці 1.

Цікавим є той факт, що обговорюючи патріотичні якості, учні зазначили, що вони “люблять свою землю і завжди віддають дань пам’яті померлим на війні”, “В якому б становищі моя Батьківщина не була, я буду стояти за неї”, “Дотримуюсь традицій, обрядів, поважаю закони України”.

Для учнів 7–8-х класів ідеалом патріота є Т.Г.Шевченко для 18,0% (48) респондентів, тому що він “боровся за справедливість”, “поважав і любив Батьківщину”, для 6,8% (18) – Леся Українка, 6,4% (17) – Віктор Ющенко, 4,9% (13) назвали Юлію Тимошенко, оскільки вона віддана своїй державі, 3,8% (10) – люди в 1941-45 р.р., які віддавали життя за Батьківщину, 2,6% (7) – Василь Вірастюк, тому що він сильна людина, 1,9% (5) – Максим Залізник, 1,9% (5)

Таблиця 1

Які риси патріотизму можуть бути притаманними старшим підліткам

№	Відповіді	Кількість	У %
1	Любов до Батьківщини	37	13,9
2	Чесність	19	7,1
3	Справедливість	19	7,1
4	Відданість	19	7,1
5	Мужність	17	6,4
6	Повага	13	4,9
7	Сміливість	11	4,1
8	Відвага	11	4,1
9	Любов до країни	10	3,8
10	Турбота про навколишнє середовище	5	1,9
11	Доброта	5	1,9
12	Допомога іншим	5	1,9
13	Щирість	5	1,9
14	Ввічливість	5	1,9
15	Розуміння інших	5	1,9
16	Любов до рідного краю	5	1,9
17	Героїзм	4	1,5
18	Вірність	4	1,5
19	Правдивість	3	1,1
20	Відвертість	3	1,1
21	Миролюбність	3	1,1
22	Самопожертва	2	0,8
23	Наполегливість	2	0,8
24	Наполеглива праця	2	0,8
25	Знання і любов до української мови	2	0,8
26	Не визначились	17	6,4
27	Ніяких	5	1,9
28	Не відповіли	28	10,5
	Всього:	266	100

– захисник вільної України, 0,8% (2) – Арсеній Яценюк, тому що “він чесна людина у Верховній Раді”, 0,8% (2) – Віталій Кличко, 0,8% (2) – Іван Мазепа, 0,8% (2) – Іван Сірко, 0,4% (1) - люди, які нічого не бояться, 0,4% (1) – Ані Лорак, 0,4% (1) – гурт “Квін”, тому що вони активно займаються доброчинною діяльністю, 0,4% (1) – мама, бо вона мене народила і виростила.

Також ідеалом патріота для дітей є їхні рідні – 6,0% (16), вчителі – 1,1 % (3). Не мають ідеалів – 18,4% (49) респондентів, не визначились – 6,4% (17) опитаних та 5,6% (15) – не відповіли.

Наступне запитання допомогло нам виявити, яким учні 7–8-х класів бачать своє майбутнє. Відповіді розподілились таким чином:

12,8% (34) мріють добре закінчити школу, вступити до вишів, мати гарну професію; 7,1% (19) – життєрадісним; 6,6% (18) – без війни, щасливим; 6,0% (16) – хочу жити у злагоді, любові і достатку; 6,0% (16) – незалежним, світлим; 5,6% (15) – яскравим, цікавим; 5,6% (15) – хочу поїхати з України; 4,5% (12) – сподіваються, що буде безкоштовне лікування і навчання; 4,5% (12) – Україна буде багатою, 4,5% (12) – процвітаючою; 4,5% (12) – інтегрується в Євросоюз, 2,3% (6) – Україна стане сильною, стабільною державою; 2,3% (6) – навпаки люди житимуть без роботи і зарплати, 1,9% (5) – не хочуть задумуватися; 1,5% (4) – вірять у зміни на краще; 1,5% (4) – це особисте, 1,1% (3) – я надіюсь, що у майбутньому не буде криз і махінацій, 1,1% (3) – “що буде то і буде”; 1,1% (3) – пов’язують своє майбутнє зі службою в армії, 0,8% (2) – будуть допомагати людям, виховувати дітей; 0,4% (1) – стану освіченим юристом, 0,4% (1) – вчителем, 0,4% (1) – футболістом; 0,4% (1) – не бідуватиму, 0,4% (1) – “Я думаю, коли я виросту, землю розкуплять по частинам і городу не буде”; 0,4% (1) – “вийду заміж за олігарха і засмагатиму на морі”; 0,4% (1) – хочу мати престижну роботу; 0,4% (1) – хочу мати сім’ю; 0,4% (1) – “ще побачимо”.

Не визначились з відповіддю - 13,5% (36) та не відповіли - 1,1% (3). Отже тільки 18,4% учнів 7–8-х класів пов’язують своє майбутнє з Україною, 3,4% - поки не бачать ніяких перспектив і 2,7% - налаштовані песимістично, що свідчить про невизначеність у житті, важкі реалії сьогодення.

Учням було запропоновано навести приклади прояву патріотизму у реальному житті. Відповіді дітей розподілились таким чином:

Для 15,8% (42) респондентів проявом патріотизму є “Помаранчева революція”; 13,2% (35) – люди, які воювали у II Вітчизняній війні; 6,0% (16) – допомога старим людям, рідним, сусідам; 5,6% (15) – допомога у будь-якій ситуації; 5,6% (15) – рятування людей; 3,4% (9) – Богдан Хмельницький; 3,4% (9) – кожна людина; 3,0% (8) – Президент України; 3,8% (10) – політичні діячі; 4,2% (11) – однокласники, друзі, які люблять Україну; 2,3% (6) – всі люди України якимось чином проявляють патріотизм; 1,9% (5) – патріоти мають бути впевненими в собі; 1,9% (5) – Леонід Кравчук; 1,9% (5) – зараз всі думають про гроші, а не про Батьківщину; 1,1% (3) – Олександр Мороз;

1,1% (3) – Юлія Тимошенко; 1,1% (3) – вчителі; 0,8% (2) – добре навчатися і досягти поставленої мети; 0,8% (2) – в моїй сім'ї всі патріоти; 0,4% (1) - захист своєї землі від “перевертнів” і іноземців; 0,4% (1) – люди, які захищають честь країни на змаганнях; 0,4% (1) – розмовляти українською мовою; 0,4% (1) – допомагати Батьківщині і своєму селу.

Не визначились з відповіддю – 10,1% (27) та не відповідали – 16,9% (45). Всього було опитано 266 старших підлітків, що становить 100%.

Нас цікавило, як розуміють старші підлітки свій обов'язок перед Батьківщиною. З цією метою з дітьми була проведена бесіда. Результати бесіди відображено у таблиці 2.

Таблиця 2

Розуміння старшими підлітками свого обов'язку перед Батьківщиною

№	Відповіді	Кількість	У %
1	Бути патріотом	15	10,5 %
2	Шанувати	12	8,4 %
3	Захищати	12	8,4 %
4	Не забувати	10	6,9 %
5	Любити	11	7,7 %
6	Прославляти	9	6,3 %
7	Поважати людей похилого віку	7	4,9 %
8	Не зраджувати	7	4,9 %
9	Допомагати розвиватись	6	4,2 %
10	Бути щедрим	6	4,2 %
11	Берегти природу	5	3,5 %
12	Не забувати рідне село, домівку	4	2,8 %
13	Бути добрим	4	2,8 %
14	Не визначились	20	13,9 %
15	Не відповідали	15	10,5 %
	Всього	143	100 %

До свої обов'язків перед Батьківщиною старші підлітки відносять навчання, готовність допомагати, бути милосердним, любити Батьківщину, любити рідних, поважати старших, близьких, відвідувати школу, ставитись з повагою до людей, служити Україні, піклуватись про менших, друзів, допомагати людям, мати професію, берегти природу, бути вихованим, піклуватись про батьків, “допомагати немічним”, що свідчить в цілому про вірне розуміння питання.

Водночас серед своїх прав школярі називають право на спілкування (10,5%), на навчання (10,5%), на лікування (9,8%), на батьків(8,4%), на рідний дім (7,7%), відпочинок (7,7%), освіту (5,6%), житло (4,2%), свободу слова (4,2%), право власної думки (4,2%), на власне ім'я (4,2%), сім'ю (2,8%), роботу (2,1%), виховання у сім'ї (2,1%), на повноцінне харчування (0,7%). Не визначилися з відповіддю 15,3%. Всього було опитано 143 респонденти, що становить 100%.

Здобуті в процесі дослідження дані дали змогу виділити високий (8,8%), середній (39,2%) та низький (51,9%) рівні сформованості патріотизму у старших підлітків, задіяних в експерименті.

Проведене дослідження не вичерпує багатоаспектності проблеми. Предметом подальшого вивчення могли б стати проблеми системного аналізу інноваційних технологій патріотичного виховання старших підлітків у позаурочній діяльності, модифікації методик патріотичного виховання учнів 7-8 класів та їх експериментальна перевірка.

Література:

1. Бех І.Д., Чорна К.І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України (Програмно-виховний контекст) / Іван Дмитрович Бех, Катерина Іванівна Чорна. – Київ, Черкаси: ЧОПОПП. – 24 с.
2. Макаренко А. С. Вибрані педагогічні твори. Статті. Лекції. Виступи /Антон Семенович Макаренко / Ред. Є.Н.Мединського. – К. – Рад. школа, 1967. – 346 с.
3. На шляху до української національної школи /Ред. кол. В.Панасюк, М.Яворський, М.Людкевич. – Львів: Свічадо, 2000. – 278 с.
4. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину /Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1982. – 285 с.

The article is devoted to diagnostics of formed of patriotism at senior teenagers in free activity on the basis of definite criteria, indexes and levels of the explored quality.

Key words: *senior teenagers, patriot, patriotism, Motherland, Ukraine, education.*

Статья посвящена диагностике сформированности патриотизма у старших подростков во внеурочной деятельности на основе определенных критериев, показателей и уровней исследуемого качества.

Ключевые слова: *старшие подростки, патриот, патриотизм, Родина, Украина, воспитание.*